

PREVENT

INTEGRALE
WIJKGERICHTE
PREVENTIE

KENNISAGENDA PREVENT

Over integraal samenwerken tussen professionals, samenwerken met actieve bewoners en vrijwilligers en het bereiken van, voor professionals, moeilijk bereikbare doelgroepen in de wijk

PREVENT

INTEGRALE WIJKGERICHTE PREVENTIE

Wat is PREVENT?

PREVENT is een achtjarig samenwerkingsproject van de Hogeschool Utrecht en de Hogeschool van Amsterdam. Samen met meer dan 30 partners willen we via onderzoek bijdragen aan de kwaliteit van (samen)leven in de stedelijke omgeving. Binnen PREVENT doen we dat door in te zetten op het verder verkennen van **integrale wijkgerichte preventie op het snijvlak van gezondheid en welzijn**. De afgelopen jaren was (individuele en collectieve) preventie soms sterk gericht op het tegengaan van een ongezonde leefstijl zoals te veel zitten, eten, roken of drinken. Langzaam maar zeker vatten we in Nederland preventie breder op. Naast gedragsbeïnvloeding gaat het meer en meer ook om welzijnsbevordering en het aanpassen van de leefomgeving. Preventie richt zich steeds meer op het vroegtijdig en laagdrempelig aanpakken van sociale problemen en misstanden die gezondheidsachterstanden veroorzaken zoals armoede, schulden, sociale uitsluiting en eenzaamheid. Daarbij hoort ook het aanpakken van een gespannen, vervuilde, verschromelde of slecht toegankelijke leefomgeving. Door deinstitutionalisering (zorg), decentralisering (welzijn) en residualisering (de toewijzing van sociale huurwoningen aan de laagste inkomensgroepen) is de woonwijk steeds meer een vindplaats geworden van serieuze zorg- en welzijnsnoden en behoeften. Er is bij lokale beleidsmakers en professionals een sterk groeiende aandacht voor preventie, 'werken aan de voorkant', gericht op het 'voorkomen van erger', met als doel dat mensen (in kwetsbare posities) de aansluiting behouden bij de samenleving in plaats van 'ziek' afhaken.

Over preventie bestaan veel **kennisvragen**. Daarbij is de landelijke en regionale kennisinfrastructuur over preventie vooralsnog erg versnipperd (Fransen et al, 2023). Lokale overheden en hun partners zoeken naar manieren om 'een brede preventiestrategie vorm te geven met welzijns- en zorgpartners, wijkverpleging, huisartsen, zorgverzekeraars, kennispartners, ondernemers en vrijwilligersorganisaties' (VNG & Divosa, 2022). Het PREVENT-consortium wil bouwen aan verschillende vormen van kennis over een goede (wijk)infrastructuur als onderdeel van een brede 'ontzorgende' preventiestrategie. Met deze kennisinfrastructuur van twee hogescholen willen we vooral professionals en actieve bewoners in de wijk ondersteunen bij het werken aan zorgzame wijken. Zij zijn belangrijke kennisdragers en actoren in de wijk. Daarnaast formuleren we kennisvragen voor onderzoekers werkzaam in de wijk. Op deze manier stroomt deze kennis weer terug in de wijken, in de onderwijsinstellingen en in de zogenaamde PREVENT Fieldlabs, via de 'communities of research and practice' waar onderzoekers, beleidsmakers, professionals, docenten, studenten en bewoners samen kunnen leren, kennis kunnen uitwisselen én onderzoek kunnen doen.

Voor meer informatie zie: <https://husite.nl/prevent/>) of scan de QR-code.

WEBSITE PREVENT

De Kennisagenda

In samenwerking met onze partners en de PREVENT-Fieldlabs hebben we een kennisagenda opgesteld om focus aan te brengen in onze activiteiten. Hiervoor is in de periode maart 2022-juli 2023 input verzameld en opgehaald in schriftelijke rondes en tijdens workshops bij consortiumbijeenkomsten. Ook zijn kennisvragen geïnventariseerd bij individuele PREVENT-consortiumpartners uit domeinen als onderzoek, onderwijs, beleid en praktijk/maatschappij.

De drie belangrijkste thema's die uit deze inventarisatie naar voren komen zijn:

- **Integraal samenwerken tussen professionals in de wijk**
- **Samenwerken met actieve bewoners en vrijwilligers in de wijk**
- **Het bereiken van moeilijk bereikbare doelgroepen**

In de volgende paragrafen werken we deze thema's en de bijbehorende richtinggevende kennisvragen verder uit.

Integraal samenwerken tussen professionals

De ingrediënten voor succesvol professioneel samenwerken zijn in systematische reviews (bijv. Sangaleti, 2017; Xyrichis et al, 2008) al vaak benoemd: formuleer gezamenlijke doelen, regel voldoende geld en tijd, denk aan een goede communicatie, werk aan een gedeelde cultuur en werkprocessen, stuur aan door een heldere regie en biedt professionals ruimte en stabiliteit. In de context van de wijk kunnen we netwerkvaardigheden en het bedienen van verschillende belangen nog aan dit rijtje condities en voorwaarden toevoegen.

Voor steeds meer professionals is de **wijk** een belangrijk schaalniveau. Vaak blijkt dat voor wijkprofessionals de randvoorwaarden voor samenwerken zoals voldoende tijd en geld en professionele ruimte echter gebrekkig zijn (Kluft, 2016; De Lange et al., 2021; Benard et al., 2021; RVS, 2022). Uit bestaande studies komt naar voren dat knellende wet- en regelgeving de samenwerking tussen wijkprofessionals regelmatig belemmert (Jungmann et al., 2018; Oomkens et al., 2022). Goede communicatie tussen hen staat onder druk, bijvoorbeeld omdat privacygevoelige informatie niet wordt gedeeld (Hofhuis et al, 2016). Van professionele stabiliteit is weinig sprake: er is een groot verloop en vacatures zijn moeilijk te vervullen. Verder zijn de werkprocessen tussen partijen niet altijd helder verdeeld. Samenwerking in de wijk c.q. in elkaars nabijheid en bij overlappende kennis over bijvoorbeeld personen met meervoudige problematiek lijkt vooral te leiden tot rol-discussies en rolverwarring, zowel bij het formuleren van een probleemanalyse en een gezamenlijke werkwijze, maar ook als er concreet gehandeld moet worden op straat of in wijkvoorzieningen (Polstra et al, 2018; Kluft, 2016; D'amour & Oanda Sa, 2015; Korevaar et al., 2016; Winfield et al., 2017; Kuijer et al., 2019).

Er bestaan inmiddels vele pilots, initiatieven, werkplaatsen, leernetwerken gericht op het bevorderen van integraal samenwerken tussen wijkprofessionals (zie o.a. Van Vliet et al., 2016; Kuijer et al., 2019). Gedurende de looptijd van een project is er vaak een verbetering in de samenwerking, maar wanneer de financiering stopt, vallen opgebouwde netwerken snel weer uiteen. Of het lukt niet of niet voldoende om datgeen wat goed gaat een plek te geven in de bestaande (wijk)structuren van de betrokken organisaties (Van der Steen & Scherpenisse, 2020).

Samenwerking in de wijk lijkt onderhand zelf een wicked problem. Op basis van de input van partners van PREVENT en de geconstateerde kennislacunes formuleren we bij dit thema de volgende richtinggevende vragen:

KENNISVRAGEN INTEGRAAL SAMENWERKEN TUSSEN PROFESSIONALS

- Hoe kunnen wijkprofessionals binnen de huidige financiële kaders en tijdsbeperkingen beter met elkaar samenwerken rond preventie (hoe bijvoorbeeld om te gaan met verschillen in rolopvattingen)?
- Hoe kunnen we stap-voor-stap de randvoorwaarden voor samenwerking tussen preventie-gerichte wijkprofessionals verbeteren?
- Hoe kunnen goede voorbeelden/succesvolle pilots van preventie-gerichte interprofessionele samenwerking in de wijk beter worden geborgd?

Samenwerken met actieve bewoners en vrijwilligers

Een belangrijke ambitie van lokale beleidsmakers in Amsterdam en Utrecht is dat actieve bewoners via informele inzet bijdragen aan zorg- en welzijnsopgaven in de wijk. Samen met professionals vormen zij idealiter een laagdrempelige preventieve 'sociale basis' in de wijk. Op wijkniveau wordt dan ook veel (en steeds) meer verwacht van bewonersparticipatie als sleutel voor het versterken van de kwaliteit van (samen)leven. De hoop is dat actieve burgers en vrijwilligers en hun organisaties onder andere kunnen bijdragen aan vroegsignalering, preventie, het verminderen van drempels en aan normalisering voor bewoners in kwetsbare posities (Engbersen en Sprinkhuizen, 2023; zie bijvoorbeeld ook het IZA).

Actieve bewoners met een groot bereik onder hun mede-bewoners worden vaak omschreven als **sleutelfiguren**. Deze 'community-based'-sleutelfiguren kunnen door het leggen van verbindingen tussen bewoners onderling en het versterken van verbindingen tussen bewoners en professionals een belangrijke rol spelen bij wijkgerichte preventie (Cassetti et al, 2020). Het kan hierbij gaan om uiteenlopende vormen van sociale verbondenheid, zoals mensen met ervaringsdeskundigheid (mensen met een gedeelde ervaringskennis), 'sociaal schaduwwerk' (organisaties gericht op religie, sport, eigen etniciteit etc. die daarnaast zich ook inzetten voor het zorg en welzijn van hun leden), actieve bewonersorganisaties en sociale ondernemers (zelfinitiatief vanuit de wijk). Bij deze personen is hun kracht dat ze een sterke 'citizen agency' hebben ('ze staan aan de kant van de bewoners'; 'ze kennen de stem van bewoners'), maar ze kennen ook de weg in de wereld van zorg en welzijn. Ze combineren dus meerdere vormen van kennis. Tegelijkertijd zijn ze erg gevoelig voor het verlies van hun positie door te veel samenwerking met instellingen ('te veel state agency'). Ze willen niet zomaar bijdragen aan beleid of 'als vanzelf' in het gat springen dat professionals soms laten vallen. Terugkerend is ook dat partijen vanuit verschillende kennisposities tegen elkaar aanpraten en andere beelden hebben over de wijk. Komen tot een gezamenlijke 'buurtfoto' is daarom bepaald niet gemakkelijk: professionals beroepen zich op professionele kennis, ervaringsdeskundigen op gedeelde ervaringen, onderzoekers op wetenschappelijke kennis en verenigingen, kerken en voedselbanken verwoorden vooral 'nabije kennis' (vgl. Lucas et al, 2021). De samenwerking tussen professionals en sleutelfiguren (c.q. actieve personen en partijen in de sociale basis) is dus in vele opzichten precair en vraagt om een voortdurende balansoefening. In veel gevallen loopt het nog erg stroef. Er wordt tegenwoordig zelfs zorgelijk gesproken over 'participatiemoedigheid' omdat burgerinitiatieven botsen op bestaande regels en stuiten op al langer gekende handels- en zienswijzen. Een andere zorgelijke ontwikkeling is de (toekomstige) afname van vrijwillige inzet als gevolg van demografische ontwikkelingen.

Een van de mogelijke oplossingsrichtingen om uit deze impasse te komen is het verder **democratiseren** van de verhoudingen in de wijk. Veel actieve bewoners/ sleutelfiguren willen uit eigen motivatie of uit een ervaren noodzaak medebewoners ondersteunen, maar ze willen zich tegelijkertijd ook vrij kunnen uitspreken en meepraten over het beleid. De intensiteit van dit soort bewonersparticipatie bij besluitvorming kan oplopen van informeren, raadplegen, adviseren, coproductie tot uiteindelijk meebeslissen (Edelenbos en Monnikhof, 2001). Vaak geldt als democratisch ideaal dat bewoners niet alleen hun mening mogen geven maar daadwerkelijk in co-creatie meedoen en meebeslissen, van begin tot eind. Daarvoor zijn inmiddels veel do's en don'ts opgetekend (zie o.a. Nest a, 2011; Mulder, 2012; Voorberg, 2017, 2018). Er moet worden aangesloten op de motivatie van bewoners en het is nodig hen een gelijkwaardige en volwaardige rol te geven in het proces. Daarbij is het van belang om voldoende informatie te delen met bewoners, waarbij de kennis van bewoners een belangrijk uitgangspunt is en er sprake is van interactie en inspiratie. Ook moet er een bestuurscultuur zijn (of ontstaan) ontstaat waarbinnen risico's genomen mogen worden.

Vaak blijft het bij deze ideaalschets. Alleen bewoners met veel sociaal kapitaal blijken goed in staat een gelijkwaardige positie aan professionals en beleidsmakers te bereiken in dit soort interactieve processen. Tegelijkertijd ontstaat er hierdoor zoiets als een participatie-elite en daarmee minder democratische verhoudingen tussen bewoners onderling (Hurenkamp, 2023). De zwakkere stemmen in de buurt worden dan niet altijd gehoord.

De samenwerking in de sociale basis van wijken met actieve bewoners en vrijwilligers verloopt dus moeizaam. Dit leidt tot de volgende richtinggevende kennisvragen:

KENNISVRAGEN SAMENWERKEN MET ACTIEVE BEWONERS EN VRIJWILLIGERS

- Hoe kunnen we verschillende kennisbronnen in de wijk over preventie (wetenschappelijke kennis, professionele kennis, ervaringskennis, nabije kennis) breed toegankelijk maken en zo optimaal en gelijkwaardig mogelijk combineren? Oftewel: hoe komen we tot een gezamenlijke lerende aanpak over preventie?
- Hoe kunnen bij preventie wijkprofessionals op een gelijkwaardige manier structureel samenwerken met actieve bewoners/ sleutelfiguren zonder dat dit leidt tot ongelijkheden tussen bewoners onderling?
- Hoe kunnen wijkbewoners die merendeels weinig gehoord worden/ weinig gehoor vinden, op een gelijkwaardige manier meedoen in interactieve preventie-activiteiten van wijkprofessionals en/of sleutelfiguren?

Moeilijk bereikbare groepen toch bereiken

In dit laatste blok zoomen we specifiek in op moeilijk bereikbare groepen. Veel PREVENT praktijkpartners zoeken naar manieren om in de wijk preventie te optimaliseren om voor risicogroepen de kwaliteit van leven te bevorderen, gezondheidsverschillen te verkleinen en efficiency te bevorderen. Nu meer mensen 'afhaken' (minder vertrouwen hebben in instituties) (SCP, 2022) en tegelijkertijd de behoeften aan welzijn en zorg toenemen (RIVM, 2023), is een terugkerende praktijkvraag hoe risicogroepen die nu vaak niet bereikt worden, voortaan toch goed bereikt en integraal bediend kunnen worden.

Kanttekening daarbij is dat er kritisch gekeken moet worden naar de term ‘**moeilijk bereikbare doelgroepen**’, en de vraag voor wie deze moeilijk bereikbaar zijn. Door doelgroepen te benoemen als moeilijk bereikbaar, wordt het probleem (deels) bij hen gelegd, terwijl het wellicht (ook) bij de communicerende partij ligt. Let wel: veel van deze doelgroepen zijn wel degelijk goed bereikbaar voor de personen en instanties die zij vertrouwen.

Veel huishoudens en mensen in kwetsbare posities hebben weinig sociaal kapitaal, veel stress en zijn vooral druk in de weer met het overleven van dag tot dag. Ze hebben weinig mogelijkheden om verder vooruit te kijken en kennen lang niet alle wegen naar hulp. Onderzoek laat zien dat gestructureerde informatie en gestructureerde werkwijzen mensen stap voor stap kunnen helpen weer zelf ‘de weg te vinden’ en vertrouwen te krijgen in instellingen. Zowel in welzijn (bv. mobility mentoring voor mensen met schulden), als in de zorg zien we deze navigatiehulp vaak effectief is (Jungman et al., 2022). Voorwaarde is vaak wel dat deze navigatiehulp zo laagdrempelig mogelijk in de wijk georganiseerd moet worden, met een zeer heldere en begrijpelijke communicatie (Bussemaker et al., 2020).

Heldere communicatie wordt soms ten onrechte opgevat als een inhoudelijke versimpelde voorstelling van zaken (Janssen, 2020). Door te veel versimpeling slaat men de plank echter vaak mis. Niet alleen voor professionals maar ook voor onderzoekers is het vinden van de juiste toon en taal lastig. Bij interviews en surveys is het bijvoorbeeld nodig om zo laagdrempelig mogelijke toestemming te vragen voor gebruik van de data. Door een geringe taalbeheersing blijft dit voor sommige mensen echter een moeilijke opgave. Dit leidt vaak tot een lagere respons en participatie bij deze groep.

Voor mensen met een lagere taalbeheersing geldt daarnaast dat zij moeizaam te bereiken zijn via schriftelijke communicatie. In het algemeen lijkt het van belang om het contact face to face te laten verlopen, zeker ook als het gaat om zorg en ondersteuning. Voortdurend wordt immers benadrukt dat bij de ondersteuning van mensen met meervoudige problemen het nodig is dat formele en informele ondersteuners nabij zijn. Termen als ‘relationeel werken’, ‘presentie’ en ‘empathie’ zijn gekende werkwijzen bij mensen die in een overlevingsstand zitten, veel stress kennen en een afstand ervaren tot instanties (Beurskens, 2022). Zo’n persoonlijke aanpak is echter tijdsintensief en staat ook vanwege de hoge kosten en het personeelstekort sterk onder druk.

In veel gevallen gaat het om het ondersteunen van mensen met een migratieachtergrond. Sommige onderzoeken laten zien dat werken volgens principes van relationele nabijheid en persoonsgerichte aandacht vanzelf al zorgt voor sensitiviteit naar de achtergrond van bewoners (Kremer, 2023). Anderen benadrukken de extra toegevoegde waarde van cultuursensitief werken (website Pharos).

De kennis wat nu precies effectief preventief werken is bij doelgroepen in kwetsbare posities en/ of met een migratieachtergrond, staat vaak nog in de kinderschoenen (volgens. Rozer et al, 2022). Vandaar dat we in PREVENT de volgende richtinggevende kennisvragen hebben geformuleerd:

KENNISVRAGEN MOEILIK BEREIKBARE GROEPEN TOCH BEREIKEN

- Hoe kunnen bestaande kennisinzichten over persoonsgericht en stress-sensitief werken bij preventie nog verder toegespitst worden op verschillende moeilijk bereikbare doelgroepen?
- Hoe kunnen signalering, navigatiehulp, informatievoorziening en effectieve maatregelen door professionals en door informele partijen het best worden ingezet en vormgegeven bij moeilijk bereikbare groepen?
- Hoe kunnen onderzoekers het best communiceren met en aansluiten bij moeilijk bereikbare doelgroepen?

Literatuurlijst volgt

PREVENT is medegefinancierd door Regieorgaan SIA, onderdeel van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO).

PREVENT

INTEGRALE WIJKGERICHTE PREVENTIE

